

Thanatos

ISSN 2242-6280, vol. 1 2/2012

© Suomalaisen kuolemantutkimuksen seura

KUOLEMANTUTKIMUKSEN KONFERENSSI ROMANIASSA - MONITIEETEISYYTTÄ JA UUSIA AVAUKSIA

Anu Salmela

Dying and Death in 18th–21st Century Europe

Alba Iulia, Romania, 6.–8.9.2012

Viides Dying and Death in 18th–21st Century Europe -konferenssi järjestettiin syyskuun alussa Romanian Alba Iuliassa. Kolmen päivän aikana kuultiin esityksiä niin historian, sosiologian, journalismin, antropologian kuin kirjallisuustieteenkin alalta. Konferenssin monitieteisyys sai osallistujilta kiitosta, joskin aloituspaneelissa kiinnitettiin huomiota siihen, että puhujien joukosta puuttuivat täysin tai lähes täysin kuoleman ammattilaiset – teologit ja lääkärit. Edellä mainittujen alojen puuttuminen oli sääli, sillä konferenssi tarjosi erinomaisen tilaisuuden tieteidenväliseen vuoropuheluun ja ajatusten vaihtoon. Allekirjoittaneessa pohdintaa herätti myös Ilona Kemppaisen esittämä huomio pohjoismaisten puhujien vähyydestä: edustimme Kemppaisen kanssa kahdestaan skandinaavista kuolemantutkimusta. Lääkäreiden, teologien ja pohjoismaisten tutkijoiden puutetta paikkasi kuitenkin konferenssissa käsiteltyjen aiheiden kirjon lisäksi se, että osa esitelmistä tarjosi aivan uudenlaisia näkökulmia kuolemantutkimukseen. Ennen uusien näkökulmien ja tutkimusaiheiden esittelyä luon kuitenkin katsauksen eri konferenssipapereita yhdistäneisiin teemoihin.

Hautaus ja hautausmaat

Moni konferenssin puhuja käsitteli esitelmässään hautaukseen ja hautausmaihin liittyviä teemoja. Fokus oli lähinnä hautajaiskäytännöissä ja niiden muutoksissa, hautaamista säädelleissä laeissa ja hautausmaiden historiassa. Hautausmaita käsitteli esimerkiksi Helen Frisby, joka perehdytti kuulijansa englantilaisten hautausmaiden historiaan. Frisby muun muassa kertoi, että hautausmaiden pohjoiset kolkat varattiin Englannissa – aivan kuten Suomessakin – itsemurhaajille, jotka kirkon silmissä olivat syntisistä suurimpia. Hautajaisia ja hautajaiskäytäntöjä taas käsittelivät muiden muassa Agnieszka Kowalska ja Ilona Kemppainen. Kowalskan aiheena olivat puolalaiset 1800-luvun hautajaismuotokuvat, joita maalattiin Kowalskan kertoman mukaan vain yläluokkaisista vainajista. Muotokuvat sijoitettiin kirkkoon, joissa ne muistuttivat seurakuntalaisia edesmenneistä, korkea-arvoisista seurakunnan jäsenistä. Suomalaisesta muistitiedosta ammentaneessa, ruumisarkkutarinoiniin keskittyneessä esitelmässään Kemppainen toi puolestaan esiin, että ruumisarkkutarinat, joita kerrottiin henkilöistä jotka jo eläessään olivat hankkineet itselleen ruumisarkun, kuvasivat anonyymeiksi jääneitä poikkeusyksilöitä, kuten ”erästä vanhaa piikaa” tai ”muuatta puuseppää”. Omista sukulaista vastaavia tarinoita sen sijaan kerrottiin Kemppaisen mukaan harvemmin.

Aivan oman alakategoriansa muodosti vainajien tuhkaukseen eli polttohautaukseen keskittynyt työryhmä, jonka puhujina kuultiin brittitutkijoita, Peter C. Juppia ja Hilary Graingeriä, sekä heidän romanialaisia kollegoitaan, Marius Rotaria ja Adriana Teoroescua. Brittitutkijoista Jupp tarkasteli tuhkausta normaalin eli arkkuhautauksen vaihtoehtona, kun taas Graingerin teemana oli tuhkaukseen liittyvä arkkitehtuuri. Rotar ja Teoroescu keskittyivät omissa esitelmissään Romaniaan, jossa tuhkaus on ollut ongelmallista ortodoksikirkon kielteisen asennoitumisen vuoksi. Kirkon asenteiden takia tuhkaus ei Romaniassa ole ollut itsestäänselvyys vaan käytäntö, jonka saamisen puolesta on jouduttu taistelemaan. Tämä tuli esiin erityisesti Rotarin esitelmässä *The Romanian Cremation War*, joka käsitteli nimenomaan polttohautauksen ongelmallisuutta.

Itsemurha ja eutanasia

Itsemurhaa ja eutanasiaa käsiteltiin, tuhkauksen tapaan, omassa työryhmässään, joskin kumpaakin aihetta käsiteltiin myös muihin teemoihin keskittyneissä työryhmissä. Omassa, naisten itsemurhatapausten oikeuskäsittelyä tarkastelleessa esitelmässäni pohdin, millaiset seikat vaikuttivat 1800-luvun lopun tuomioistuinten hautaustapaa koskeneisiin päätöksiin: sallittiinko vainajalle

hiljainen vai kunniallinen hautautapa. Hieman toisenlaisen näkökulman itsemurhiin tarjosi Kurdistanin työväenpuolueen (PKK) itsemurhaiskuista puhunut Ozhan Hancilar. Hän toi esitelmässään esiin sen, että itsemurhaiskut ovat olleet PKK:lle ennen kaikkea keino viedä kurdien itsenäisyysvaateita eteenpäin. Lisäksi Hancilar kiinnitti huomiota naispuolisten itsemurhapommittajien käytön suhteelliseen yleisyyteen. Esitelmän herättämän vilkkaan keskustelun vuoksi en valitettavasti ehtinyt kysyä, onko naispuolisten tekijöiden käyttäminen keino saada enemmän julkisuutta itsemurhapommituksille ja sitä kautta myös PKK:n itsenäisyysvaateille.

Itsemurhan tapaan myös eutanasia herätti konferenssin osallistujien keskuudessa keskustelua. Niinpä sekä Dejan Donevin pohdinnat eutanasiaan liittyvistä bioeettisistä kysymyksistä ja eutanasian sallimisesta että Constantin Bogdanin kertomukset terminaalivaiheessa olevien potilaiden eutanasiapyynnöistä saivat aikaan yleisen keskustelun siitä, tulisiko eutanasia sallia. Pohdintaa ja eriäviä mielipiteitä aiheuttivat muun muassa armokuoleman moraaliset ongelmat, tehokas kivunlievitys ja kysymys siitä, millaista elämää pidettiin – tai tuli pitää – elämisen arvoisena. Eutanasiaan liittyvien moraalisten näkökulmien tähden nämä kysymykset lienevät ajankohtaisia myös tulevissa Death and Dying -konferensseissa.

Suru, sureminen ja kuolleiden muistaminen

Kolmas useaa eri esitelmää yhdistänyt teema oli sureminen ja kuolleiden muistaminen. Surun kokemista tarkasteli esimerkiksi unkarilainen Éva Kósa. Hänen esitelmänsä lähtökohtana oli ensimmäisen maailmansodan aikainen päiväkirja, jota rintamalla toiminut sairaanhoitaja oli sotavuosina pitänyt. Kósa keskittyi tarkastelemaan päiväkirjaan tallentuneita kuoleman ja surun kokemuksia: sitä, miten hoitaja käsitteli tuntoja, joita kuolleiden ja kuolevien ihmisten hoitaminen ja sodan kauhujen näkeminen hänessä synnytti. Galina Goncharova ja Emiliya Karaboeva puolestaan tarkastelivat esitelmässään *Social recognition of death. Patterns of commemorating death during socialism* sosialismin vaikutusta vainajien muisteluun, jolloin puheena olivat esimerkiksi kuolinilmoitukset, joista sosialismi hävitti kaiken kristinuskoon viittaavan symboliikan.

Ehdottomasti maininnan arvoinen oli myös esitelmä romanialaisesta Exista viata dupa doliu -järjestöstä (suom. Surun jälkeen elämä jatkuu), joka tarjoaa apua ja tukea vastikään läheisensä menettäneille ihmisille. Järjestö on merkittävä, sillä kuten esitelmän pitäjät ja järjestön puuhanaiset, Mihaela Vladi ja Livia Caciuloiu, kertoivat, vastaavanlaisia, psykologista apua tarjoavia järjestöjä

ei Romaniassa ole aiemmin ollut. Käytäväkeskustelussa tulikin ilmi, että suomalaista ja romanialaista kulttuuria yhdistää yksin pärjäämisen mentaliteetti, ajatus siitä, että kunkin on tahoillansa käsiteltävä surut ja murheet itse. Onneksemme saatoimme Vladin kanssa todeta, että ajattelutavassa on ollut havaittavissa murtumia niin Suomessa kuin Romaniassakin.

Uudet avaukset

Konferenssissa tehtiin avauksia myös aivan uudenvuodenlaisiin tutkimussuuntiin ja -aiheisiin. Tällaisiin lukeutui Federica Manfredin antropologian alaan kuulunut esitelmä *Body marks and death. Extreme body modification rituals in contemporary Italy*. Manfredi pohti esitelmässään, voisiko äärimmäistä kehonmuokkausta tulkita Arnold von Gennepin siirtymäriitti-käsitteen (rite of passage) avulla niin, että kehonmuokkaus ymmärrettäisiin ritualistiseksi toiminnaksi, jolla osoitetaan yksilön asemassa tai tilanteessa tapahtunut muutos. Esimerkkinä tällaisesta tilanteen muutosta ilmaisevista kehonmuokkauksista Manfredi mainitsi muistotatuoinnit (commemorative tattoos), joita otetaan kuolleen läheisen kunniaksi ja muistoksi. Manfredin mukaan muistotatuointi otetaan näkyvälle paikalle, kuten käsivarteen, jolloin tatuoinnin viesti – kuoleman aikaansaama elämäntilanteen ja mahdollisesti myös aseman muutos – välittyy mahdollisimman monelle ulkopuoliselle taholle.

Mielenkiintoinen oli myös brasilialaisen Andréia Martinsin esitelmä Profiles de gente morta -sivustosta (PGM). PGM:n ideana on, että sen jäsenet voivat lähettää sivustolle omaisten suostumuksella kuolleiden ihmisten profiileja, joissa kerrotaan muun muassa vainajan kuolinsyy ja -tapa. Itsemurha kuolinsyynä on Brasiliassa tabu, joten omaisilla on tarve kertoa totuus erityisesti tästä asiasta. Profiilin lähettämisen jälkeen PGM:n jäsenet voivat keskustella sekä kuolleesta henkilöstä että hänen kuolintavastaan. Lisäksi omaiset voivat, jos niin haluavat, laittaa sivustolle linkin, jonka kautta katsojat voivat seurata reaaliaikaista lähetystä ruumiinvalvojaisista. Sivuston perustamissyytä Martins piti kuoleman tabu-luonnetta: kuolemasta ei juurikaan puhuta Brasiliassa. Koska sivustolla ihmiset voivat vapaasti keskustella kuolemaan liittyvistä aiheista, toimii sivusto Martinsin mukaan terapiana, viihteenä ja tiedon lähteenä.

Konferenssin jälkikuva

Kokemuksena Death and Dying in 18th-21st Century Europe -konferenssi oli vertaansa vailla. Minimaalinen osallistumismaksu, 30 euroa, kattoi – lentoja lukuun ottamatta – käytännöllisesti katsoen kaiken: majoituksen, kuljetukset lentokentälle ja takaisin, kolmen ruokalajin päivittäisen

Anu Salmela: Kuolemantutkimuksen konferenssi Romaniassa – monitieteisyyttä ja uusia avauksia

lounaan ja päivällisen sekä oheisohjelman, johon kuului esimerkiksi kaupunkikierros, karaoke ja tutustuminen paikalliseen viinitupaan. Ilmapiiriltään konferenssi oli lämmin ja kooltaan sopiva niin, että osallistujat tiesivät ainakin suurin piirtein toisensa. Kun konferenssi lisäksi tarjosi, kuten jo mainitsin, tilaisuuden aitoon, tieteiden väliseen vuoropuheluun, toivon, että ensi vuonna osallistujien joukossa on enemmän paitsi pohjoismaalaisia myös lääkäreitä ja teologeja!

Anu Salmela, FM, on kulttuurihistorian jatko-opiskelija Turun yliopistossa. Väitöskirjassaan hän tarkastelee naisten itsemurhiin suhtautumista vuosien 1869–1910 välisessä Suomessa.